

Waarom willen wij wildernis?

In Nederland groeit de behoefte aan meer wildernis of nieuwe natuur. Onder die behoefte zit echter de roep om ons op een andere manier tot de natuur te verhouden.

Opinie

Martin Drenthen

De film *De nieuwe wildernis* was een grote hit en in recente debatten over natuurontwikkeling klinkt regelmatig een roep om meer wilde natuur. Maar het begrip wildheid wordt ook gebruikt voor oude natuur. Volgens Natuurmonumenten is Planken Wambuis, een oude landbouwenclave op de Veluwe, het 'laatste stukje wildernis in Nederland'. En de Waddenzee wordt door de Waddenvereniging gepresenteerd als 'de enige echte wildernis van Nederland'.

Als wildernis ongerepte natuur is, dan bestaat het niet in Nederland. Elke vierkante meter is hier wel een keer op de schop gegaan. Het inspireerde Descartes tot zijn beroemde uitspraak dat God misschien de wereld had geschapen, maar de Hollanders schiepen Holland.

Zou het begrip misschien iets anders betekenen in de hedendaagse discussies over natuur? Waarom speelt dat begrip wildernis toch zo'n grote rol in het debat over onze relatie tot natuur?

In recente pleidooien voor nieuwe wildernis of nieuwe natuur wordt met enige regelmaat verwezen naar de waarde van wildheid. Wat daarbij opvalt, is dat wildheid niet zozeer verwijst naar een bepaalde eigenschap van de natuur zelf, maar veeleer naar de rol van de mens binnen die natuur. Wildernis wordt daarbij vaak gepresenteerd als een plaats waar de mens zich op een bepaalde manier uit heeft teruggetrokken. De roep om meer wildernis is dus eigenlijk een roep om ons op een andere manier tot de natuur te verhouden.

Woestenij

In de geschiedenis van Europa was wildernis lange tijd synoniem voor woestenij: wildernis was het ongepolijste, ongevormde en in zekere zin onmenselijke en barbaarse.

Wanneer mensen in vroeger eeuwen door de Alpen trokken, dan sloten ze de gordijntjes van de postkoets, omdat zelfs de aanblik van de woestenij je ziel reeds kon bederven. Wildheid was die subversieve kracht die de menselijke morele orde kon ondermijnen; de menselijke cultuur moest juist veroverd worden op de ongeordende chaos van de wilde natuur.

Sinds de Romantiek is dit beeld van wildernis op zijn kop gezet. De maatschappelijke ordening verscheen plotseling zelf als gekunsteld en onecht, en wildernis stond juist model voor alles wat puur en ongegrept was, nog niet bedorven door de mens. Wildheid werd daarmee een medicijn tegen een overdaad aan gekunsteldheid. 'In wildheid schuilt het behoud van de wereld', aldus de Amerikaanse filosoof Thoreau.

En sinds de Romantiek zijn we ons alleen nog maar bewuster geworden van de gekunsteldheid van de menselijke cultuur. Veel van de zaken waar we ons druk om maken, blijken een tijdje later alweer voos en onecht. Onze hedendaagse cultuur lijkt zich bewust van de toevaligheid en willekeur van de tijdgebonden menselijke morele waarden

en idealen. En juist daarom zijn we des te meer gefascineerd door datgene wat onttrekt zich aan de gangbare morele orde. Het rauwe, ongepolijste, tegendraadse en onorthodoxe fascineert ons. En ook onze fascinatie met wildheid is, zo meen ik, een fascinatie voor wat zich aan onze morele normen onttrekt. Zo confronteert wildheid ons met de grenzen van onze morele orde.

Tegengif

Wildernissen zijn plaatsen waar de menselijke ordening voor een moment wordt opgeschort. Plekken waarin het door modes en hypes vergeven, dolgedraaide moderne leven niet langer domineert, waar menselijke regels zijn opgeschort en de natuur haar gang kan gaan. Zo kan wildernis als een tegengif dienen voor de gekte van het moderne leven.

Een natuurontwikkelaar noemde enkele jaren geleden om die reden de nieuwe natuur een „waanzinnige oase”: een plek waar de zin, de ratio van het moderne leven buiten de orde is gesteld. In de wildernis kunnen we de menselijke wereld tijdelijk achter ons laten, bijkomen van de gekte van de menselijke maatschappij. Zo bezien zijn natuurontwikkelingsprojecten vooral een kritiek op een te ver doorgeschoten cultivering van het landschap.

Wildheid is zo een ethisch be-

Wildernis wordt vaak gepresenteerd als een plaats waar de mens zich op een bepaalde manier uit heeft teruggetrokken

grip dat ons eraan herinnert dat er een grens is aan ons maken, dat er iets aan onze controle ontsnapt en dat het belang van het menselijke morele oordeel zelf moet worden gerelativeerd.

De paradox van een beroep op de wildheid van nieuwe natuur is uiteraard dat zo'n relativisering van de menselijke cultuur zelf uitdrukking is van een menselijke waarde. Het is die paradox die huidige discussies over nieuwe natuur zo lastig maakt. Als het zo is dat we de wildernis moreel waarderen, juist omdat ze niet in onze morele ordening past, dan zal het lastig zijn om aan dat verlangen een vorm te geven.

We zijn geïnteresseerd in natuur die aan onze controle ontsnapt en gefascineerd door de grenzen van onze beschikkingsmacht. Daarom creëren natuurontwikkelaars 'nieuwe wildernissen' als vrijplaatsen buiten de maatschappelijke orde. We lopen met hightech gadgets beladen door de natuur op zoek naar authentieke ervaringen van wildheid. Maar we dreigen diezelfde wildheid vervolgens juist kwijt te raken door de manier waarop

De mooie halfnatuur van de Veluwe is het resultaat van het onvermogen van mensen uit voorbije eeuwen om hun wereld volledig naar hun hand te zetten. Foto: ANP

we ons verlangen naar wildheid vormgeven.

De nieuwe wildernis leidt ons dus niet uit de cultuur, maar houdt ons veeleer een spiegel voor.

Oude wildernis

Des te interessanter dat Natuurmonumenten onlangs een oud cultuurlandschap expliciet als 'oudste wildernis van Nederland' presenteerde. Diverse media spongen er onmiddellijk bovenop, en zagen hierin een doelbewuste tegenzet van Natuurmonumenten tegenover de Nieuwe Wildernis-retoriek van Staatsbosbeheer.

Interessanter is het om te vragen wat dat begrip wildernis hier betekent. Het verwijst niet naar ongegrepte natuur, want de Veluwe wordt sinds vele eeuwen gerept. Ook betekent het niet 'aan zichzelf overgelaten', want het landschap wordt ook nu nog steeds redelijk intensief beheerd. De wildheid van Planken Wambuis lijkt eerder te maken te hebben met de oude geschiedenis van dit landschap. Het is een levend relict dat ons in contact brengt met ons verleden, ons toont hoe onze

Natuurprojecten zijn vooral een kritiek op een te ver doorgeschoten cultivering van het landschap

voorouders hier probeerden een leven op ter bouwen, en hoe de natuur daarop reageerde, soms op een voorspelbare wijze, maar meestal met onverwachte gevolgen.

Het is dat levende landschap dat ons aanspreekt en ons een spiegel voorhoudt. De wildheid van Planken Wambuis roept ons op om te erkennen dat de mooie halfnatuur van de Veluwe niet slechts het resultaat is van menselijk handelen, maar een onbedoeld resultaat. Het is ook het resultaat van het onvermogen van

mensen uit voorbije eeuwen om hun wereld volledig naar hun hand te zetten. Het laat ons, die veel meer kunnen beheersen, zien dat we ons zelf moeten beheersen in ons beheer, dat we het creatieve spel tussen de mens en zijn tegenspeler natuur niet moeten stilleggen en het landschap niet moeten bevriezen tot een enkel moment uit zijn geschiedenis en zo vervangen door een karikatuur van dat landschap.

We zoeken in de nieuwe en oude wildernis een plaats voorbij onze al-te-menselijke maat. Onze fascinatie voor oude en nieuwe wildernis berust op een sluimerend besef van de menselijke eindigheid, en vraagt daarom ook om een zekere zelfmatiging en ethische terughoudendheid. Van die terughoudendheid is jammer genoeg te weinig te merken in de meeste discussies over de betekenis van wildernis.

Martin Drenthen is milieufilosoof aan de Radboud Universiteit. Dit is een bewerking van zijn lezing op de Dag van de Milieuwetenschap 22 april (Wereld Aarde Dag) in Utrecht.